

OBRADBA ČESTICA U SUVREMENIM GRAMATIKAMA HRVATSKOGA JEZIKA

Ljubica Josić

čestice se u hrvatskome jeziku kao vrsta riječi teško mogu obuhvatiti cjelovitim gramatičkim opisom. Njihova uloga u promjeni značenja iskaza kojemu su dio kao i riječi različitih semantičkih obilježja koje mogu biti u njihovoj ulozi čine gramatički opis čestica složenim te podrazumijevaju mogućnost nekoliko različitih razdjelba, ovisno o kriteriju gramatičkoga opisa.

Uvod

U hrvatskome jeziku čestice su vrsta riječi koja je u gramatičkim opisima naknadno dodana ranije ustanovljenoj deveteročlanoj razdjelbi. U čestice se mogu ubrojiti i one riječi koje na obličnoj razini već pripadaju nekima od tih devet vrsta, odnosno uzvicima, priložima, veznicima, zamjenicama i glagolima. U tim slučajevima riječ je o uporabi jedne vrste riječi u službi druge, a u službi čestica najčešće su prilozi.¹ Čestice s priložima dijele mnoga obilježja, što je navelo gramatičare da ih u starijim gramatikama hrvatskoga jezika ubrajaju u priloge. Prvi put kao vrsta riječi u hrvatskome jeziku čestice su izdvojene u Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika skupine autora iz 1979. Ondje je ustanovljen leksički kriterij razdjelbe riječi: punoznačne riječi imenuju kakav pojam izvanjskoga ili unutarnjega svijeta, a pomoćne, odnošajne ili gramatičke riječi izriču odnose između onoga što znače riječi iz prve skupine. S obzirom na kriterij promjene oblika, odnosno morfološki kriterij, druga skupina je nepromjenljiva te joj, među drugim vrstama riječi, pripadaju i čestice. U daljnjem opisu u Priručnoj gramatici uporabljen je semantički kriterij prema kojemu su obuhvaćena leksička obilježja čestica kao vrste riječi. U osnovi je takav opis čestica, koji slijedi razdjelbu vrsta riječi prema morfološkome kriteriju te se potom temelji na primjeni semantičkoga kriterija zajednički gramatikama suvremenoga hrvatskog jezika. Razlike među njima u metodologiji opisa čestica ponajviše su u primjeni dodatnih kriterija, prema kojima se čestice kao vrsta riječi obrazlažu sa sintaktičkoga i stilističkoga gledišta.

¹ „Prilozi i partikule toliko su međusobno slični da ih je najteže razgraničiti. S jedne bi se strane među partikule mogli svrstati svi gramatikalizirani (sinsemantični) prilozi, a s druge bi se strane partikule mogle odrediti kao prilozi kojima nije svojstvena priglagojska, adverbijalna funkcija, tj. kao one neprijedložne, nevezničke i neuzvične nepromjenjive riječi koje ne mogu dolaziti u funkciji prave okolnosne oznake ili tzv. indeklinabilne odredbe (npr. *li, ne, zar, da* i sl.). Međutim, pokušajima razgraničenja partikula i priloga zadaje puno poteškoća i činjenica što je služba partikula vrlo bliska službi modalnih priloga (tipa *nažalost, nasreću, istina, sigurno, vjerojatno* i sl.) jer i one mijenjaju narav predikativnosti...“ (Pranjković, 1992.: 247).

Treba upozoriti da ne provode sve gramatike razdjelbu čestica na podskupine. Njihovi su pristupi u opisu čestica donekle različiti zbog (ne)ubrajanja riječi poput veznika i poštapalica u čestičnu skupinu. Također, na formalnoj razini, razlikuju se u uporabi nazivlja, pa neke gramatike navode jednu ili dvije suznačnice kojima se nazivlju čestice, neke popisuju redom sve nazive za čestice, a neke u razdjelbi čestica donose nove nazive za pojedine podskupine čestica. U ovome ću radu, uvažavajući činjenicu da su neke od suvremenih gramatika hrvatskoga jezika znanstvene, a neke napisane za školsku uporabu, popisati i analizirati te različitosti, držeći da se iz njih može shvatiti složenost modalnosti kao gramatičke kategorije, a time i teškoća gramatičkoga opisa vrste riječi za koju u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi postoji nekoliko istoznačnica: čestice, riječce, partikule i modalne riječi.

Definicije i opisi čestica

Definicije čestica, kakve su u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika, razlikuju se od onih koje su se rabile u starijoj literaturi. Pod nazivom čestice, kako piše Simeon, podrazumijevala su se tri značenja: 1. sve pomoćne riječi; 2. pomoćne riječi, ali bez pridjevskih priloga i uzvika te 3. čestice u užem smislu, odnosno „riječce koje se ne mogu ubrojiti ni u jednu od tradicionalnih devet vrsta riječi.“²

Prva definicija čestica u Priručnoj gramatici donosi sljedeće podatke:

„čestice (riječce ili modalne riječi) su riječi koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu govori, s obzirom na njegovo znanje, želje i osjećanja.“³

Možemo je usporediti s definicijom u Gramatici hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta iz 2005. koja glasi:

„čestice ili partikule suznačne su i nepromjenjive riječi kojima se izražava stav govornika prema sadržaju cijeloga iskaza ili prema njegovu dijelu, odnosno riječi koje na bilo koji drugi način modificiraju dijelove rečenice, rečenicu, odnosno iskaz ili sudjeluju u oblikovanju njihova gramatičkog ustrojstva“⁴

Ako je usporedimo i s definicijom iz Velike hrvatske gramatike iz 2007. g.:

„čestice, riječce, partikule ili modalne riječi nepromjenjive su riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga ustrojstva, za isticanje ili davanje drugačijega značenja pojedinim riječima, a služe i za subjektivno-modalnu ocjenu rečenice kao cjeline“⁵

---

² Simeon, R., 1969.: 191.

³ Barić, E., i sur., 1979.: 214

⁴ Silić, J., Pranjković, I., 2005.: 253.

⁵ Babić i sur., 2007.: 571.

može se primijetiti da je prvotna definicija čestica ostala u jezgri definicija što su potom nadopunjavane u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika. Također, definiciju čestica kao skupine riječi koja se ne može ubrojiti ni u jednu od prethodno ustanovljenih devet vrsta možemo promatrati kao početnu definiciju koja je, u skladu s tekovinama suvremene jezikoslovne kroatistike, nadomještена opisom čestica prema obličnim, leksičkim, sintaktičkim i drugim kriterijima.

Budući da suvremenim gramatikama nazivamo one koje su tiskane posljednjih tridesetak godina,⁶ analizu obradbe čestica u gramatikama hrvatskoga jezika započeo ću s Priručnom gramatikom hrvatskoga književnog jezika iz 1979.

U toj znanstvenoj gramatici, koja je u mnogočemu bila prva u nas,⁷ čestice su kao vrsta riječi u hrvatskome jeziku izdvojene prvi put. U njoj su riječi razdijeljene prema semantičkome kriteriju u dvije leksičke skupine: autosemantične, punoznačne ili leksičke riječi (one koje imaju zasebna značenja) te sinsemantične, pomoćne, odnošajne ili gramatičke riječi (one koje izriču odnose među punoznačnim riječima). Potom su obje skupine razvrstane prema morfološkom kriteriju na promjenljive i nepromjenljive. U nepromjenljivoj su skupini riječi čestice opisane prema semantičkome potkriteriju. Tako se u gramatici navodi niz podataka o uporabi čestica u ostvarivanju sljedećih značenja: poricanja ili pojačavanja tvrdnje, ispitivanja istinitosti tvrdnje, izricanja nestrpljenja, želje, zadovoljstva, ravnodušnosti, dopuštanja te izricanja dojma o onome o čemu se govori. Kada je riječ o izricanju dojma o onome o čemu se govori, napominje se kako se mogu rabiti riječi koje su po postanku prilozi načina, ali mogu vršiti službu čestica jer se „ne odnose na glagole, ni na pridjeve, ni na priloge, niti ih određuju, već se odnose na smisao čitave rečenice.“⁸ Tu skupinu čestica (npr. *doista, gotovo, istina*), nositelje ocjene subjektivnosti govornika, popisale su i sve novije znanstvene gramatike. Međutim, neke od njih upozorile su na posebnost čestica te su ih, poput Velike hrvatske gramatike iz 2007., izdvojile u zasebnu skupinu. U njoj je rečeno kako navedene čestice izriču različita subjektivno-modalna obilježja i ocjene rečenice kao cjeline, ali toj cjelini sa sintaktičkoga gledišta ne pripadaju, nego čine dio za sebe. Prema kriteriju sintaktičke samostalnosti, priložne čestice⁹ izdvojene su u posebnu skupinu u Silić-Pranjakovićevoj Gramatici hrvatskoga jezika iz 2005. U razdjelbi čestica prema sintaktičkom kriteriju navedena je podskupina samostalnih čestica ili modifikatora. Ondje je upozoreno kako se neke od njih mogu rabiti i nesamostalno, „ali tada nije više riječ o česticama, nego o priložnim riječima koje su dio rečeničnoga ustrojstva.“¹⁰ Tako je riječ sigur-

---

⁶ Vidi: Ham, S., 2006.: 217.

⁷ Isto, str. 230.

⁸ Barić, E., i sur., 1979.: 215.

⁹ Uvjetno sam, slijedeći D. Sesar (1992.: 255.), ovu skupinu čestica nazvala priložnim česticama.

¹⁰ Silić, J., Pranjaković, I., 2005.: 258.

no u rečenici *Ona je sigurno polagala vozački ispit* priložna oznaka. Međutim, u rečenici *Ona je, sigurno, polagala vozački ispit* riječ *sigurno* je samostalna čestica ili modifikator. Navedeni primjer pokazuje kako uvažavanje sintaktičkoga kriterija može biti plodno u razrješavanju problema razgraničavanja čestica i priloga, dviju vrsta riječi vrlo sličnih obilježja.

U Priručnoj su gramatici među česticama ubrojene i poštapalice (*ovaj, onaj, čuj, kaže, vele* i druge) te je navedeno kako u službi čestica mogu biti i čitavi izrazi, primjerice *tako reći, općenito govoreći, sve u svemu, kao što znate, oprostite* i drugi izrazi kada gube svoj puni smisao i služe samo za održavanje pažnje slušatelja ili za davanje oduška osjećajima koji obuzimaju govornika. Tako se u prvome gramatičkome opisu čestica kao vrste riječi upozorilo na (ne)podudaranje leksičkih i gramatičkih obilježja riječi u slučajevima kada se jedna vrsta riječi rabi u službi druge, što je, kada je riječ o česticama, česta pojava. Napomenimo i to da je poglavlje o česticama ostalo nepromijenjeno, izuzev nekoliko formalnih detalja,¹¹ i u kasnijim izdanjima te gramatike, odnosno u Gramatici hrvatskoga književnog jezika iz 1990. g. te u Hrvatskoj gramatici iz 1995., 1997., 2003. te 2005.

Načelno su isti kriteriji razdjelbe riječi sadržani u školskoj gramatici iz 2005. g., Gramatici hrvatskoga jezika: priručniku za osnovno jezično obrazovanje. U njoj su riječi razvrstane prema semantičkome kriteriju u deset vrsta, a svaka od njih dalje je opisana pomoću morfološkoga kriterija. Tako su čestice definirane kao nepromjenljive riječi koje služe za preoblike na sintaktičkoj razini, za davanje drugačijeg značenja pojedinim riječima ili za isticanje govornikova stava prema rečeničnom sadržaju. U poglavlju o česticama donosi se njihova razdjelba prema semantičkome i sintaktičkome potkriteriju na četiri podskupine. Prva podskupina čestica obuhvaća riječi kojima se potvrđuje ili niječe prethodni iskaz (npr. *da, dakako, dašto, ne, nikako...*). U njihov opis uključeno je uporabno, razgovorno gledište te je donesen podatak kako u dijalozima čestice imaju ulogu neoglagoljene rečenice. Autori su gramatike unutar te podskupine nadodali kako složenice *dakako, svakako, nikako* i *nipošto* mogu doći u službi čestica samo ako zamjenjuju česticu *da* ili *ne* (npr. *Hoćeš li piti? – Svakako, vrlo rado.*). U drugoj su podskupini čestica riječi kojima govornik pokazuje, upozorava na nešto (npr. *evo, eto, eno*). Donesen je podatak o njihovoj gramatičkoj ulozi u sintaktičkom ustrojstvu, odnosno navedena je mogućnost da te čestice u rečenici mogu biti u glagolskoj službi koja se inače izriče imperativom (npr. *Evo čovjeka!*). U razgovornome stilu one, poput čestica iz prve podskupine,

---

¹¹ Primjerice, u Priručnoj gramatici iz 1979. te Gramatici hrvatskoga književnoga jezika iz 1990. g., kada se govori o mnogobrojnim skupovima i cijelim rečenicama u slučajevima kada one gube svoj puni smisao i služe za održavanje slušateljeve pažnje ili daju oduška osjećajima koji obuzimaju govornika, tada se one razvrstavaju kao riječi koje su u službi riječca. U Hrvatskoj gramatici iz 1997. g., služba čestica zamijenjena je modalnom službom.

moгу imati ulogu neoglagoljene rečenice (– *Tko dolazi?* – *Eno. Pogledaj*). U trećoj su podskupini čestica riječi koje se rabe za preoblikovanje rečenica u upitne (npr. *zar, li*), a u četvrtoj riječi koje konverzijom mijenjaju prvotno značenje i vezuju se za određene riječi u rečenici (npr. *god, put, puta, nek/neka i se*). Također su autori gramatike rekli kako su čestice *put* i *puta* podrijetlom imenice, a ulogu čestica poprimaju kada služe za tvorbu priložnih brojeva (*jedanput, triput, pet puta*) te su naveli razlikovno obilježje oblika *se* po postanku (povratna zamjenica) i službi (čestica). Potrebno je reći kako je u Gramatici hrvatskoga jezika: priručniku za osnovno jezično obrazovanje iz 2005. nazivlje posve pojednostavljeno (što opet možemo objasniti time što je ta gramatika više školska, a manje znanstvena na što upućuje i njezin podnaslov). Nazivlje za čestice u njoj je suženo, što možemo smatrati odlikom školskih gramatika zbog metodologije primjerene takvim gramatičkim opisima.

U Školskoj gramatici hrvatskoga jezika iz 2002., kojoj su glavna obilježja sažetost te jednostavnost, autorica S. Ham je, nakon razdjelbe riječi prema gramatičkomorfološkome kriteriju, u obradbi čestica primijenila primarno sintaktički kriterij postavivši temeljnim pitanjem što čini ulogu čestica u rečenici. Rekavši kako se ona sastoji od preoblikovanja cijele rečenice ili dijela rečenice, autorica je navela čestice koje su u najčešćoj uporabi te formalno ne ulaze u druge vrste riječi. Nazivlje je, slijedeći temeljnu smjernicu čitave gramatike koja se sastoji od jednostavnosti izlaganja, pojednostavljeno i svedeno na naziv čestice. Nakon niza primjera u kojima se česticama preoblikuju rečenice u niječne, potvrdne i upitne (s česticama *ne, da, zar i li*), ili im se značenje pojačava česticom *baš*, autorica je obradila čestice *neka, se* i *god*, uspostavljajući u slučaju druge razlikovnost prema zamjenici *se* u povratnih glagola. Definicija čestica u Školskoj gramatici hrvatskoga jezika utemeljena je na morfološkom te sintaktičkom kriteriju, prema kojima su čestice definirane kao nepromjenljiva vrsta riječi kojom se oblikuje rečenica. Prethodno je autorica istaknula kako čestice nemaju ulogu rečeničnoga dijela, čime je njihov opis, sa sintaktičkoga gledišta, u osnovnim crtama zaokružen.

Silić-Pranjkovićeva gramatika iz 2005. g., u poglavlju o gramatičkim kategorijama, donosi leksičku razdjelbu riječi na one koje imaju samostalno značenje i na one koje ga nemaju te stoga ne mogu stajati samostalno. Potom se opisuju leksička obilježja čestica (nesamostalnost značenja, izražavanje nijansi značenja pridjeva, priloga zamjenica, način ostvarenja sadržaja rečenice). U poglavlju o česticama donosi se njihova obuhvatna definicija koju sam već spomenula. Unutar te definicije objedinjeni su opisi koji su u nekim gramatikama obuhvaćali samo jedno od gledišta uporabe čestica (tako su neke gramatike u definiciju uključile i govornikov stav prema onomu o čemu se govori, a druge, pak, ulogu čestica u modificiranju rečenice ili njezinih dijelova). Takvu leksičkome opisu čestica autori su gramatike pridodali sintaktički kriterij te su ih, prema tome, podijelili u dvije skupine. U prvoj su izrazito nesamostalne gramatikalizirane riječi koje modificiraju značenja drugih

riječi, spojeva riječi ili rečenica, a u drugoj čestice koje se odnose na čitavu rečenicu i modificiraju po čemu njezin sadržaj (modifikatori). Prva se skupina naziva nesamostalnim česticama, a druga samostalnim. Možemo nadodati kako je prihvaćanje sintaktičkoga gledišta kao ključnoga u obradbi čestica sukladno s tvrdnjom D. Sesar da je modalna uloga čestica, uza svu svoju složenost, ponajprije sintaktičke naravi:

„modalnost pojedinih jezičnih sredstava, pa i partikula nije moguće odrediti izolirano od sintaktičke strukture u kojoj vrše određenu funkciju.“¹²

U Silić-Pranjakovićevoj gramatici rabi se prošireno nazivlje za čestice, odnosno ono je suodnosno razdjelbom čestica na dvije skupine. Prvu skupinu čine nesamostalne čestice koje se dijele na šest podskupina: upitne čestice, pojačajne čestice (intenzifikatori), usporedne (gradacijske), poticajne, jasno-niječne čestice te prezentativi. Drugu skupinu čine čestice kojima je pridodan pridjevnik samostalnosti, jer se one odnose na čitavu rečenicu i modificiraju njezin sadržaj, pa se samostalne (modalne) čestice na razini teksta mogu nazvati modifikatorima, poput čestica *možda*, *doista*, *zaista*, *stvarno*, *eventualno*, *srećom* i drugih.

Vratimo se prvoj skupini, odnosno skupini nesamostalnih čestica. U njihovu gramatičkome opisu doneseni su podatci koji odražavaju mišljenje kako je jednoobrazna klasifikacija čestica nemoguća upravo zbog dvostruke uloge čestice u nekom iskazu. Tako su autori rekli da, primjerice, upitna čestica *li* služi za oblikovanje upitnih rečenica (npr. *Spavate li?*), ali i da u iskazu može doći iza upitnih zamjenica i priloga te u tim slučajevima ima ulogu pojačivača upitnoga značenja (npr. *Gdje li je sada?*). Primjerom se čestice *li* upućuje na važnost opisa čestica prema sintaktičkome gledištu, pomoću kojega se može razvrstati uporaba i uloga pojedinih čestica u modificiranju iskaza. U obradbi čestice *zar*, autori su razdvojili njezinu uporabu u rečeničnom ustrojstvu i na razini iskaza kada se združuje s česticom *ne*. U slučaju posljednjega naveli su uporabu u razgovornome stilu kada se čestica *zar* može ispustiti (npr. *Luda utakmica, ne?*). Iz nabrojenoga se može zaključiti kako su autori gramatike čestice razgraničili od drugih vrsta riječi prema semantičkome kriteriju, a potom su ih razdijelili prema sintaktičkome potkriteriju. Unutar sintaktičkoga potkriterija može se prepoznati dodatni kriterij, stilistički, prema kojemu se uporaba čestica razlikuje unutar stilske raslojenosti hrvatskoga jezika.

Uloga čestice u preoblikovanju gramatičkoga ustrojstva rečenice opširno je opisana u Sintaksi hrvatskoga književnog jezika R. Katičića. Ovdje ću se osvrnuti na poglavlje o rečeničnim preoblikama u trećemu izdanju iz 2002. Ondje su čestice opisane u ulozima nijekanja (čestica *ne*), pitanja (*li*, *da li*, *je li*, *zar*, *da*), uskliku (*ta*) i poticaja (*neka* i *da*), odnosno u preoblikama koje mijenjaju rečenično značenje, a odnose u ustrojstvu rečenice ostavljaju nepromijenjenima. Unutar takva opisa pri-

---

¹² Sesar, D., 1992.: 252.

dodan je stilistički potkriterij pa se tako primjerice razmatra intonacija u pitanju u razgovornome jeziku, naglašenost upitne čestice *zar* u stilski neutralnome redu riječi te se navode podatci uz pojedine čestice koji se odnose na njihovu stilsku obilježnost (primjerice pripadnost upitnih čestica *eda* i *eda li* starinskome, pučkome govoru). Također, govori se kako u starinskom i pučkom govoru umjesto oblika *daj* može stajati uzvik *de, deder*. Ti uzvici u drugim se suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika mogu se pronaći svrstani među čestice, što govori o poteškoći razgraničenja tih dviju vrsta riječi.

Čestice su opširno opimjereno obrađene u Praktičnoj hrvatskoj gramatici D. Raguža iz 1997. Nazivlje je zbog jasnoće suženo te je autor gramatike čestice obradio pod nazivom čestice navevši u zagrade naziv *partikule*. Definirao ih je kao različite riječi koje ostaju izvan uobičajenih skupina vrsta riječi, koje su nepromjenljive te obično ne stoje samostalno. Takvu opisu prema gramatičko-morfološkom kriteriju nadodao je potom semantički potkriterij, prema kojemu čestice modificiraju značenje drugih riječi ili čitava iskaza zbog čega one imaju i neke gramatičke funkcije. Kako je autor gramatike obrazložio, u skupinu čestica koje obično izražavaju stav govornika mogu se ubrojiti i obični prilozi, umetnute rečenice i poštapalice, što širi opseg čestica na one riječi koje već pripadaju nekoj od drugih vrsta riječi. Stoga se autor odlučio obraditi „samo čestice koje su bitne za gramatičke funkcije i koje nisu ni u jednoj drugoj skupini riječi“,¹³ uzimajući u obzir i sintaktički kriterij, pa je tako primjerice za česticu *zar* rekao da, kada se rabi u pozitivnom značenju, tada dolazi unutar rečenice, udružena s *ne* dolazi na kraju iskaza, čestica *li* dolazi iza glagola, a čestica *ne* uvijek neposredno ispred glagola. U kontekstu problematike čestica, autor je upozorio na pravopisna pitanja vezana uz čestice, pa tako primjerice da jezična norma odbacuje oblik *često puta*, da se čestica *ne* piše rastavljeno od glagola koji niječe ili da se čestica *neka* rabi pokrajinski u 1. licu jednine (npr. *pusti me neka završim*). Potrebno je reći kako je u toj školskoj gramatici istaknuto i prozodijsko obilježje onih čestica koje čine skupinu naslonjenica, a takav se podatak u suvremenim znanstvenim gramatikama donosi u poglavlju o naglasnim cjelinama. U Praktičnoj hrvatskoj gramatici i stilistički je kriterij u opisu čestica, pa se uz pojedine čestice donose podatci o njihovoj stilskoj pripadnosti. Primjerice, u Priručnoj gramatici možemo pronaći podatke o tome kako čestica *da* u razgovornome jeziku kao i u pisanome potvrđuje sadržaj predikata (npr. *Jesi li ga vidio? – Da!*), čestica *neka* u razgovornome jeziku i uglavnom pokrajinski znači i *čekaj* (npr. *Neka, strpi se malo.*), čestica *na* u obiteljskome jeziku znači *evo, izvoli* (npr. *Na ti ovo!*), a čestica *de* (i njezine varijante *dede, deder, dedera, dete, dederte*) razgovorno i obiteljski služe za poticanje i nuđenje (npr. *De uzmi ovo!*). Vodeći računa o tome da je ta gramatika napisana za školsku, a ne znanstvenu namjenu, potrebno je reći kako je opširniji

---

¹³ Raguž, D., 1997.: 277.

pristup česticama nego u znanstvenim gramatikama omogućio donošenje podataka o njihovim naglasnim posebnostima, pravopisnoj praksi te posebnostima u uporabi u različitim stilovima kao i u područnoj raslojenosti hrvatskoga jezika.

U Velikoj hrvatskoj gramatici iz 2007. g. vrste riječi utvrđene su prema leksičkim, obličnim i sintaktičkim obilježjima. Napomenuto je kako definicija čestica može biti različite širine, jer se u njih mogu ubrojiti one riječi koje su po postanku prilozi, veznici, zamjenice pa i druge riječi. U nazivlju su navedene sve istoznačnice kojima se čestice nazivlju (riječce, partikule, modalne riječi), a potom su čestice razdijeljene prema semantičkome i sintaktičkome kriteriju u dvije skupine. Prva skupina obuhvaća čestice koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga ustroja, za isticanje ili davanje drugačijega značenja pojedinim riječima. U drugoj skupini su riječi kojima se izriču različita subjektivno-modalna obilježja i ocjene rečenica kao cjeline, a sintaktički ne pripadaju toj cjelini, nego čine cjelinu za sebe. Velika hrvatska gramatika, među ostalim, popisala je čestice *evo*, *eto*, *eno*, koje primjerice nisu bile uključene u prvome gramatičkome opisu čestica kao vrste riječi. One govore o poteškoći definiranja čestica zbog raznovrsnih riječi koje mogu imati njihovu službu te upućuju na nedostatnost morfološkoga kriterija pri opisu čestica. Na tu je poteškoću koja se pojavljuje u definiranju čestica morfološkom obradbom upozorila D. Sesar:

„Tu, međutim, treba poći od činjenice da se zbog mogućnosti formalne identifikacije velikoga dijela partikula s drugim vrstama riječi morfološki pokazatelji ne mogu smatrati sasvim primjerenima i da stoga potpunije određenje partikula treba tražiti na funkcionalnoj, dakle na sintaktičkoj razini, pri čemu se ni semantički kriteriji ne mogu zanemariti.“¹⁴

Suglasna je s tim i tvrdnja autora Velike hrvatske gramatike kako i veznici mogu biti čestice te predstavljaju poseban problem u gramatičkom opisu, ali i to da, unatoč tomu što broj čestica ovisi o kriterijima kojima se odvajaju u posebnu vrstu riječi, njihov broj ipak nije velik te su veoma ograničen skup riječi. Također, treba naglasiti kako je u toj gramatici izrečen stav autorâ da su poštapalice, koje neke gramatike ubrajaju među čestice, bliže usklicima.

Kada govorimo o kriterijima razdjelbe vrsta riječi, potrebno je osvrnuti se na prvo izdanje Akademijine gramatike naslova *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku 1991. g.* U njoj je S. Pavešić obrazložio podjelu na deset vrsta riječi prema semantičkome kriteriju. Tako imenice imenuju pojave unutarnjega i izvanjskoga čovjekova svijeta, a glagoli, pridjevi, prilozi, brojevi i zamjenice su nazivi zamišljeni kao osobine ili obilježja samostalnih pojava. Za razliku od njih, čestice, zajedno s prijedlozima, veznicima i usklicima,

---

¹⁴ Sesar, D., 1992.: 252.

ne izriču pojave čovjekova izvanjskoga i unutarnjega svijeta, nego se odnose na sadržaj riječi s kojima su povezane. Riječi je Pavešić razdijelio u prave (one koje imaju logički smisao) i neprave (koje nemaju logički smisao). Pomoćne, gramatičke riječi dijele se dalje na one koje znače vezu među pojmovima i na one koje nemaju svoj sadržaj, nego modificiraju sadržaj riječi uz koje stoje, a to su čestice. Ovdje se postavlja pitanje kojoj skupini pripadaju riječi poput popriloženih pridjeva (*jamačno*, *vjerojatno*, *nesumnjivo*) te utvrđivanja granica između modalnih priloga i čestica. U tome smislu treba shvatiti tvrdnju sadržanu u Velikoj hrvatskoj gramatici iz 2007. g.:

„Ako se pak prihvati najšira definicija čestica, riječ je o počestičenju – nekih priloga, veznika, zamjenica i glagola.“¹⁵

Pavešić je u prvome izdanju Akademijine gramatike predložio mogućnost tvorbenoga kriterija razdjelbe nepromjenljivih vrsta riječi. Prema tomu kriteriju, nepromjenjive se vrste riječi dijele na tvorbeno i netvorbeno riječi. Tvorbenim riječima je postanak sa sinkronijskoga gledišta jasan, a netvorbenima nije. Može se provesti daljnja klasifikacija riječi prema načinu tvorbe (sufiksacija, prefiksacija, slaganje i preobrazba), ali je u daljnjem razgranavanju morfološke razdjelbe autor upozorio kako je ono nedostatno i previše složeno jer se u istu vrstu uključuju riječi koje su semantički i sintaktički vrlo različite. Na kraju obrazlaganja mogućnosti razdjelbe riječi prema tvorbenome kriteriju, autor kaže:

„Sve to pokazuje da je i za riječi, kao i za sve duhovno i tvarno u našem svijetu, teško, upravo nemoguće naći jedan klasifikacijski kriterij koji bi savršeno funkcionirao i omogućavao razvrstavanje riječi u strogo razgraničene skupove bez izuzetka.“¹⁶

S tom se tvrdnjom bez izuzetka može složiti, a namjera u ovom radu nije bila drugo negoli njezino potvrđivanje na izabranome gramatičkome korpusu. Razlike među teorijskim gramatičkim uporištima odražavaju se i u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika, u kojima su čestice opsegom i ulogom različito definirane. Popisivanje i analiza tih različitosti mogu biti tema novoga istraživanja.

Literatura

- Babić, S., i sur., 1991., Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika: Nacrti za gramatiku. HAZU: Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Babić, S., i sur., 2007., Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika (Velika hrvatska gramatika), Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Barić, E., i sur., 1979., Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, ŠK, Zagreb
- Barić, E., i sur., 1990., Gramatika hrvatskoga književnog jezika, ŠK, Zagreb

---

¹⁵ Babić i sur., 2007.: 297.

¹⁶ Babić i sur., 1991.:477.

- Barić, E., i sur., ³1995., Hrvatska gramatika, ŠK, Zagreb
- Ham, S., 2002., Školska gramatika hrvatskoga jezika, ŠK, Zagreb
- Ham, S., 2006., Povijest hrvatskih gramatika, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Katičić, R., 2002., Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, HAZU, Zagreb
- Pranjeković, I., 1992., Prilozi kao „riječi sviju vrsta“, Suvremena lingvistika, br. 34., str. 243. – 249.
- Raguž, D., 1997., Praktična hrvatska gramatika, Medicinska naklada, Zagreb
- Řehák, V., 1968., Od hipotetičkog do egzaktog u jeziku, ŠK, Zagreb
- Samardžija, M., Selak A., 2001., Leksikon hrvatskog jezika i književnosti, Pergamena, Zagreb
- Simeon, R., 1969., Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, sv. 1., MH, Zagreb
- Sesar, D., 1989., O kategorizaciji modalnosti u normativnim sintaksama, Jezik, br. 2., str. 39. – 48.
- Sesar, D., 1992., O mogućnostima kategorizacije partikula u hrvatskom jezičnom standardu, Suvremena lingvistika, br. 34., str. 251. – 261.
- Silić, J., Pranjeković, I., 2005., Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta, ŠK, Zagreb
- Težak, S., Babić, S., ¹⁵2005., Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje, ŠK, Zagreb
- Trask, R. L., 2005., Temeljni lingvistički pojmovi, ŠK, Zagreb

Sažetak

Ljubica Josić, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

UDK 81'366, pregledni rad

Primljen 24. kolovoza 2010., prihvaćen za tisak 10. siječnja 2010.

Analysis of Particles in Modern Croatian Grammars

The article discusses the analysis of particles in modern grammars of the Croatian language. The differences in the analysis suggest that it is difficult to give a comprehensive grammatical description of this complex part of speech. Grammatical descriptions are viewed from the aspect of classification, according to the application of classification criteria, and according to sub-criteria used to explain the characteristics of words belonging to the particle group.